

časných projevech islámské mystiky, vycházející z jeho osobních zkušeností, nezní v tomto ohledu nijak optimisticky a jsou spíše skeptické.

Přesto lze zaznamenat, že Ostřanský jistotu „humanizační“ tendenci v myšlení islámských mystiků registruje, i když spíše bezděčně, neboť ji nijak nerozvíjí. Lze tak soudit z toho, jak se staví k názoru Nasra Hámida Abú Zajda. Tento marocký specialista tvrdí, že Ibn ‘Arabí odkazuje na koránské verše nikoliv proto, aby od nich odvozoval svou argumentaci, nýbrž aby jimi své vlastní myšlenky jen doložil. Ostřanský tuto tezi uvádí, aniž by bylo jasné, zda ji přijímá, nebo k ní má nějaké výhrady. Přitom polemická poznámka je v tomto případě možná a je dokonce na místě, byť by neměla zpochybnit jistotu o Ibn ‘Arabího interpretační nezávislosti ve vztahu ke Koránu. I pro mudrce – mystiky totiž platí zásada, že se stejně jako všichni ostatní věřící muslimové obracejí na základní zdroj, jímž je Korán. Nemůže tomu být jinak, neboť Korán je základním pilířem, na němž stojí celá stavba islámu. Východisko je pro všechny stejné, ale následující rozvahy nad posvátným textem mohou věřící muslimy zavést do rozličných směrů. V dějinách islámu se ustálilo několik postupů, jak chápat „Boží slovo“. Stručně vyjádřeno, některé trvají na doslovnosti a váží každou větu, jiné se řídí rozumem a jde jim především o teologickou koherenci sdělení.

Mystika usilovala od svého zrodu o jiné pojetí víry a jiný způsob chápání Koránu. Duchovně plný život podle súfijů začíná až na onom světě, nýbrž se odehrává již na tomto světě. Skutečný věřící není ten, kdo se z konformismu podřizuje Božímu zákonu, jemuž nerozumí. Je to ten, kdo je horlivý nejen navenek, ale kdo víru opravdově prožívá. Osobní zkušenost s žitou vírou je pro súfije základem, zatímco společenská váha náboženské obce a právní normy, jež je třeba dodržovat, jsou vedle toho druhořadé. Islámská mystika proto nedělá z člověka jen „podřízeného Božímu zákonu“, nýbrž také a především doklad Boží přítomnosti, onen pověstný „výklenek, z něhož vyzařují světla“, jak to poeticky vyjádřil ve

12. století další duchovní mistr mystického islámu al-Ghazzálí.

Pečlivě připravená a vydaná knížka Bronislava Ostřanského nastiňující základy islámské mystiky a přibližující jeden z textů velkého spirituálního mistra islámu si zaslouží pozornost českého kulturního publika. Je prvním vkladem do mezery v naší znalosti světového kulturního dědictví a zároveň sice malým, ale fakticky a věcně silným zdrojem argumentů pro ty, kteří hledají a touží objevit „jiný islám“.

ZDENĚK MÜLLER

Iveta Kouřilová – Miloš Mendel (eds.), Cesta k prameni: Fatwy islámských učenců k otázkám všedního dne,

**Praha: Orientální ústav AV ČR
2003, 172 s.
ISBN 80-85425-53-X.**

Knihy a studie z autorské dílny pražského Orientálního ústavu AV ČR již léta vynikají svou vysokou vědeckou kvalitou a znamenají jistotu garanci pro odborné a náročné čtenáře. Zejména v poslední době mezi nimi můžeme najít tituly pojednávající o fascinujících a často vysoce aktuálních tématech, které mohou být zajímavá nejen pro užší odborné a vědecké publikum. V řadě těchto publikací zaujímá kniha *Cesta k prameni. Fatwy islámských učenců k otázkám všedního dne* editorů Ivety Kouřilové a Miloše Mendela zcela jistě přední místo.

Knihla obsahuje po poměrně obsáhlém úvodu Miloše Mendela k islámskému právu čtyři vyčerpávající studie z pera čtyř českých arabistů – islamologů. Mezi nimi najdeme jak zkušeného autora úvodu, tak i příslušníky nastupující generace českých orientalistů: Ivetu Kouřilovou, Štěpána Macháčka a Bronislava Ostřanského. Již samotný fakt, že Orientální ústav poskytl pub-

likační prostor těmto mladým badatelům, zaslouží uznání. Když se pak podíváme na publikované statě, nezbyvá než konstatovat, že důvěra vydavatele vůči mladým autorům byla oprávněná. Jejich studie pojednávají o tématech, která jsou v současném islámském světě bohatě diskutovaná a která mohou být vysoce zajímavá pro evropského odborného i laického čtenáře. Podívejme se však na tyto příspěvky podrobněji a začněme hned úvodem.

Jak je obecně známo, autor úvodu a jedné ze čtyř studií, Miloš Mendel, patří k předním znalcům problematiky současného islámu. Tomu odpovídá i jeho úvodní stať věnovaná základům islámského práva (s. 11-31), která je systematická, věcná, stručná, zároveň však vyčerpávající. Pozornost je v ní soustředěna na problematiku fatwy a muftího, což je pochopitelné, neboť všechny zařazené příspěvky jsou založeny zejména na analýze těchto nábožensko-právně závazných vyhlášeníh muslimských učenců, tj. na rozboru fatw.

Případová studie Miloše Mendela „Alkohol jako problém islámského práva“ (s. 99-133) se věnuje jednomu z nejkontroverznějších problémů, který je bohatě diskutován nejen v muslimském světě, ale i v Evropě, a to nikoli jen v užším okruhu badatelů zabývajících se studiem islámu. Základní otázka zní: Může vůbec muslim – navzdory zákazům – konzumovat alkohol? A pokud ano, v jaké podobě a za jakých podmínek? Autor nejprve pojednává o postavení alkoholu na úsvitu islámu, v Koránu, v tradici o proroce Muhammadovi a o jeho současnicích; pak pokračuje analýzou dosti složitého, často diametrálně se rozcházejícího vývoje právní a společenské praxe týkající se užívání rozličných alkoholických přípravků. Již v těchto kapitolách autor upozorňuje na ambivalenci základních pojmů, zejména toho, co se považuje za *chamr*, tedy alkoholický nápoj spadající do právní kategorie zakázaných věcí – *haram*. Tento klíčový problém pak autor rozvádí ve třetí části svého studie. Podle něj se nabízí dvojí, navzájem propojená filologická a historická dimenze problému. V obou případech se řeší zásadní otázka, co se považuje za *chamr* spadající do kategorie *ha-*

ramu a kde se dají vyznačit hranice kategorie *nabidhu*, tj. „vína“, které měl být údajně i Prorok a které se obecně doporučuje zejména k lékařským účelům. Vztah mezi *chamr* a *nabidh* však zdaleka není tak jednoznačný, jak by se obecně očekávalo, zejména pokud jde o přesnou definici toho, co tyto rozdílné termíny popisují. Autor tento sofistikovaný a často těžko sledovatelný vztah detailně analyzuje – s citem pro dílčí, přitom však vysoce důležité nebo dokonce rozhodující aspekty. V závěrečné kapitole nabízí systematický přehled jednotlivých aspektů užívání alkoholu, jak jsou prezentovány v současných fatwách (*chamr* a teologické otázky, rituál, společenské soužití; *chamr* v potravinách, drogistickém zboží, v medicíně). Dochází k závěrům, že zatímco rigoróznější autoři „neohambalovského“ ražení se pořád drží striktního uplatňování trestů za použití alkoholu, většina muftíjů otvírá ve svých fatwách „delikventům“ zadní vrátka, tedy možnost nápravy, když jejich čin vlastně nepovažují za konzumaci *chamru*. Pokud jde o obecné hodnocení Mendelova příspěvku, chtěl bych zdůraznit, že se jedná ve středoevropském kontextu o průkopnickou studii věnovanou této kontroverzní tematice.

Abych se však vrátil k abecednímu pořadí, podle něhož jsou jednotlivé studie v recenzovaném titulu seřazeny, budu pokračovat příspěvkem Ivety Kouřilové „Žena a sexualita – fatální téma islámu“ (s. 33-65). Autorka zpracovává vskutku jeden z nejdiskutovanějších problémů jak v různých segmentech islámského myšlení (sekulárním, feministickém, salafijském atd.), tak i v západních debatách o islámu. Čtenářům nabízí širokou paletu dílčích aspektů „ženské otázky“ v islámu, které však v konečném důsledku vytvářejí krátký, nicméně reprezentativní přehled – jak napovídá název – „fatálního tématu islámu“. Příspěvek se dělí na tři základní kapitoly, které se věnují: (1) postavení žen (ale i mužů) v manželství, zejména s ohledem na praxi mnohoženství; (2) ženské sexualitě a obřízce (3) a na závěr otázce závoje a zahalování, bohatě diskutované zvláště v západním kontextu. Autorka vychází především z výpovědí současných muslimských autorů a autorek, nejednou re-

prezentujících diametrálně odlišné názory. Její studie je rovněž ilustrována výpověďmi četných muslimek vztahujícími se k diskutovaným otázkám. Vzniká tak zajímavý text, ve kterém analýza, typologie a autentické výpovědi přispívají k formování sofistikovanějšího západního chápání postavení žen v islámu.

Příspěvek Štěpána Macháčka „Ulamá' tváří v tvář plánování rodiny“ (s. 67-97) v mnohem koresponduje s tématy rozebíranými autorkou předcházející studie. Macháček se však zaměřil na poměrně úzkou, o to však důležitější problematiku, kterou je kontrola porodnosti na Blízkém východě a zejména v nejlidnatější zemi regionu – v Egyptě. Autor podrobil tuto vysoce aktuální a citlivou otázku důkladnému a pečlivému zkoumání. Svou analýzu začíná načrtnutím všeobecného demografického vývoje a základních postojů ke kontrole porodnosti v muslimské společnosti na Blízkém východě. Na základě fatw a teoretických děl náboženských znalců (*'ulamá'*) rozebírá postoje šarí'y k otázkám antikoncepcce a interrupce, přičemž konfrontuje moderní a klasické výklady tradice vztahující se k těmto okruhům. Podává detailní rozbor základních pojmů a ukazuje postoje jednotlivých učenců, především z řad představitelů prominentní „islámské univerzity“ al-Azhar, ale například i populárního radikálního šajcha Júsufa al-Qaradáwího. Na závěr autor projednává o prezentaci zkoumaného předmětu v egyptském politickém diskurzu. Macháčkova studie je detailní a důkladnou případovou studií, která zjevně představuje výsledek jeho dlouhodobějšího badatelského zájmu.

Čtvrtým příspěvkem sborníku je studie Bronislava Ostfanského „Islám, sny a oneirokritika“ (s. 135-171). Autor zkoumá neméně zajímavou, ne však tak kontroverzní problematiku: výklad snů a relevanci takového výkladu z hlediska „normativního“ islámu. Arabské či pseudo-arabské snáře jsou značně proslavené i v Evropě. Vůbec výklad a rozbor snů – jak na to poukazuje i autor – byly a jsou značně populární jak na Blízkém východě, tak v Evropě. Studie je proto uvedena detailní historickou retrospektivou o vnímání a výkladu snů na sta-

rověkém Blízkém východě, zvláště pak v biblické – jak židovské, tak křesťanské – tradici. Dále pojednává o motivech snů v prorocké – zejména islámské – tradici, přičemž pochopitelně Muhammadově osobě věnuje zvýšenou pozornost. Muhammad byl totiž tou nejvyšší instancí, kterou se arabsko-islámští oneirokritikové mohli při své činnosti zaštitovat. Stěžejní část celé studie představuje delší pojednání o arabsko-islámském výkladu a vnímání snů ve středověku. V závěrečné části autor konfrontuje s problematikou oneirokritiky nejvýznamnější současné islámské autority. Text provází bohatý poznámkový aparát nabízející jak bohatou literaturu, tak i další výklad dílčích problémů. Ostfanského studie je spolehlivým průvodcem ke zkoumané problematice, podává nejen užší výklad arabsko-islámského vnímání snů, ale nabízí i důkladnou analýzu a vhodné typologie jednotlivých dílčích aspektů. V neposlední řadě má i širší historickou a kulturní dimenzi překračující horizont islámu.

Pokud jde o celkovou komparaci jednotlivých příspěvků, lze pozorovat určité, někdy i výraznější rozdíly jak v metodologii jednotlivých autorů, tak v charakteru pramenů, ze kterých čerpají. Je to však způsobeno především odlišností jejich témat a rozdíly v jejich badatelských profilech, což je víc než samozřejmé. Publikaci – až na dílčí a z pohledu celkového hodnocení druhořadé nedostatky – není obecně co vyčítat. Co dodat na závěr? Snad jen tolik, že bylo by dobré, kdyby vznikalo víc publikací podobného ražení, tedy prací, které doveďou spojit kvalitní vědeckou analýzu s fascinujícím tématem, a to tak, že zůstává snadno „čitelné“ nejen pro užší (arabistickou, islamologickou, religionistickou) badatelskou obec, ale i pro širší neakademické publikum.

ATTILA KOVÁCS